

Додонов Роман Олександрович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
Донецького національного
університету імені Василя Стуса

ПОСТСУЧАСНІ РЕЦЕПЦІ МЕТОДОЛОГІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В МАСОВІЙ СВІДОМОСТІ

Аналіз поточних подій на Сході України та особливостей їх віддзеркалення у засобах масової інформації дозволяє зробити цікавий висновок про мобілізацію постмодернізму як засобу маніпулятивного впливу на масову свідомість. Висновки методологічних шукань Жана-Франсуа Ліотара, Жіля Дельоза, Жана Бодрійяра, Жака Дерріди тощо несподівано актуалізувалися в «гібридному» контексті, який не був передбаченим жодним з цих мислителів.

Не є таємницею, що ставлення до постмодерністської філософії в середовищі вітчизняних інтелектуалів завжди було, як мінімум, обережним. З недовірою ставилися вони до методології деконструкції, з підозрою – до текстологічного, номадологічного, шізоаналітичного, наратологічного, генеалогічного, симулятивного проєктів-версій. Всі ці «симулякри», «наративи», «різومي», «номадичність мислення» викликали, як мінімум, скепсис. Часто-густо постмодерністам приписувалося те, чого вони й не писали зовсім, і тоді критичні звинувачення могли вийти за межі здорового глузду.

Але ось парадокс. Заперечуючи на словах саме право на існування постмодерністської методології, багато інтелектуалів навіть не помітили, як ця методологія проникла в усі пори масової культури і обумовлює основи бачення і оцінки соціального світу. «У Росії, – констатує Михайло Епштейн, – де спочатку різко відмежовувалися від постмодерну, тавруючи його як «західний плюралізм», раптом незвичайно спритно стали їм користуватися – але в зовсім інших цілях, не загального розмаїття, але загального змішування» [1]. (До речі, можливість такого повороту відчував Жан Бодрійяр, який в інтерв'ю з приводу «війни в Затоці» проголосив: «...постмодернізм, як мені здається, в неабиякому ступені віддає смутком, а то і регресією. Це можливість мислити всі ці форми через своєрідне *змішання всього з усім*. Я не маю з цим нічого спільного»).

Свідомо чи несвідомо, але постмодерністська методологія стала до вподоби теоретикам і практикам інформаційних війн. Якщо раніше, в межах класичної раціональності з її категоріями «реальність», «істина», «сутність / явище», «необхідність / випадковість», «можливість / дійсність», «потенційне / актуальне» була притаманна струнка логіка, що передбачала хронологічне впорядкування подій, виявлення причин і наслідків, відкриття закономірностей, то тепер все це виявляється необов'язковим. Збулася мрія Жака Дерріди, який закликав до подолання логоцентризму.

Історична свідомість сучасних росіян (Україна, до речі, теж впевнено крокує цим шляхом, але це тема окремої розмови) не відрізняється чутливістю

до ідеологічних суперечностей імперського, радянського і пострадянського періодів. Пам'ятник князю Володимиру, Івану Грозному, оспівування мучеників Білого руху, культ розстріляної царської сім'ї уживаються з культом Леніна, іконами з зображенням Сталіна, Путіна, виправданням репресивних органів, ностальгією за СРСР. Єдиного бачення історії вже немає, гранднарратив розпався, і з його уламків кожен має право обирати собі до смаку ту епоху, яка йому подобається.

Широкого розповсюдження набуло хронологічне моделювання. У колах реконструкторів і любителів альтернативної історії на хвилі патріотичного піднесення народжується гострий жаль, що у «Олександра Невського в битві на Чудському озері не було кулемету», а історіософи піднімають тему впливу Сталіна на Петра I. Оволодівши подібним прийомом, легко далі свавільно маніпулювати фактами, змінювати місцями причини і наслідки. І ось вже агресор подається як жертва, той, хто обороняється, стає нападником, а терорист і вбивця – героєм.

Абсолютно в постмодерністському дусі працюють російські ЗМІ при висвітленні резонансних подій, що призвели до загибелі людей. Замість концентрації уваги на одній, найімовірнішій версії вони, навпаки, прагнуть відтворити повний спектр думок, навіть найабсурдніших. І чим їх більше – тим краще. Збили над Донбасом малазійський «Боїнг» – відразу з'явилися версії про помилку диспетчера, «укропівську» ППО, ракети і винищувачі, про полювання на інший «Боїнг», в якому, нібито, мав летіти сам Володимир Путін; пішов у хід навіть сюжет з серіалу «Шерлок» про літак, завантажений небіжчиками. Розстріляли з «Граду» автобус під Волновахою – знову версії: про пасажирів, що кинулися тікати по мінному полю; про кулеметника з «Правого сектора», який вирішив «підставити» ополченців... Підірвали Моторолу в ліфті – це українські терористи, армійська ДРГ, прибалтійський найманець, московський системний адміністратор... Вбили Гіві – і знов: диверсанти, партизани, колишні товариші по службі і т.п. Можливо, у цьому спектрі версій лунає і справжня причина трагедії, але вона одразу губиться серед множини альтернативних думок.

Приклади можна продовжувати до нескінченності, але за ними вимальовується певний стиль поведінки того, хто організовує ці «відволікаючі маневри» в ЗМІ, і стиль мислення тих, хто в якості головної обирає не найбільш аргументовану й імовірну версію, а щось абсурдне.

А яке велике поле для підтвердження зв'язку з постмодернізмом надає бодрійярівський концепт «симулякр»! «Відбувається страшна девальвація слова і смислу, – стверджує Михайло Епштейн. – Це пов'язано з розвитком новітніх технологій – мережевих, електронних, – і з постмодерністською тематикою: нібито немає оригіналу, а є лише симулякр... Ось і постмодернізм – філософія невичерпного розмаїття стилів і культур – стала служити виправданню будь-якої брехні і маячні... І тепер легко буде замість ідеології, яка наполягала на правоті певних ідей, побудувати певну *відеологію*, тобто царство видимостей, де навіть вже не потрібна кривава хірургія, не потрібні болючі операції над суспільством, досить просто повернути кришталик ока, щоб він не відрізняв

факту від фікції. Симулякри витіснили повагу до реальності... Ах, якщо все симулякр, давайте відмовимося від різниці між правдою і брехнею, від різниці між наукою і пропагандою, історією і міфом» [1].

Істина, як відомо, в постмодернізмі проголошена поняттям, що відмирає. Місце істини займає суб'єктивна правда, причому у кожного вона своя. Визнання множини самодостатніх дискурсів, які за статусом правдивості прирівняні один до одного, призводить до розчинення істини як такої. Її місце займають міфи.

«Українська реальність, – зазначає заступник директора російського Інституту політичного і військового аналізу Олександр Храмчихін, – забита двома усталеними системами міфів. В одній системі міфів в Києві американці організували нацистський переворот, маючи кінцевою метою Росію, у відповідь на що народ Донбасу в єдиному пориві підняв антифашистське повстання. В іншій системі міфів український народ зробив революцію гідності і одностайно зробив європейський вибір, у відповідь на що імперська Росія зробила злочинну агресію проти України» [2]. Не доводячи і не спростовуючи жодний з цих міфів, автор вважає, що справжньою причиною війни в Україні є конкурентна боротьба дніпропетровсько-київського та донецького олігархічних угруповань. Мотив не новий, (анти)олігархічний вимір конфлікту, безумовно, присутній, але він не заперечує, а доповнює перші два міфи. Інша справа, що зміщення акцентів на внутрішньоукраїнські суперечки дозволяє знов-таки подати РФ як непричетну і невинну сторону.

Відчувається вплив постмодернізму й на зовнішньополітичній активності Росії. «Постмодернізм – констатує російський політолог Лілія Шевцова, – з його еkleктичним релятивізмом, подвійними стандартами, розмитими гранями між законним і незаконним, правдою і брехнею, миром і війною, принципами та прагматизмом – є ідеальним середовищем для процвітання такої системи як російська. Політика постмодерністського світу дозволила РФ задіяти тріадичну модель: одночасно бути з Заходом (співпрацюючи з ним, коли це вигідно), всередині Заходу (шляхом особистої інтеграції російського класу рантє в західне суспільство) і проти Заходу (щоб ізолювати російське суспільство від західного впливу). Путін більше постмодерністський, ніж всі західні лідери – включаючи Шрьодера, Шірака і Саркозі, яскравих представників політичного релятивізму. Якби Юрген Габермас писав продовження своєї відомої роботи «Модернізм і постмодернізм», він, напевно, назвав би Володимира Путіна втіленням цього тренду» [3].

В цілому, дрейф масової свідомості в бік постмодерністського світосприйняття триває. Асиметричність, різномісність, реконструкція, відмова від гранднарративу і логоцентризму та інші ідеї постмодерністів впевнено перетворюються на алгоритми маніпулювання свідомістю в умовах гібридного протистояння.

Література

1. Михаил Эпштейн: «Они любят умеют только мертвых» (декабрь 2016) [Електроний ресурс] / Адреса доступу: <http://www.svoboda.org/a/28178789.html>

2. Храмчихин, Александр. Петля незалежності. Военно-промисловий кур'єр, 2015, № 49 (615).

3. Shevtsova Lilia. Survival in the Trumpian World. The American Interest. February 22, 2017. [Електронний ресурс] / Адреса доступу: <http://www.the-american-interest.com/2017/02/22/survival-in-the-trumpian-world/>

Посвістак Олеся Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і
політології Хмельницького
національного університету

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї В РАМКАХ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ

Вивчення закономірностей становлення психології сім'ї як галузі наукових знань є актуальним завданням, вирішення якого забезпечить дослідника надійною теоретичною основою, яка сприятиме вирішенню нагальних практичних завдань. Перші наукові теорії сімейних стосунків сформувалися в руслі філософії. З огляду на це актуальним видається дослідження зародження психологічних знань про сім'ю в рамках філософії.

Становлення психології сім'ї як наукової галузі почалося після становлення самої психології як науки. Перше наукове дослідження проблем шлюбно-сімейних стосунків з'явилося в середині XIX ст., а формування концепції психології сім'ї пов'язують з ім'ям Натана Аккермана, який в кінці 1930-х років першим розглянув сім'ю як систему, як емоційний осередок. Проте перші наукові розробки проблем сім'ї та сімейно-шлюбних стосунків знаходимо у працях філософів: Геродот, Сократ, Платон, Арістотель, Конфуцій, Аврелій Августин. Ними опікувалися: Фома Аквінський, італійські натурфілософи епохи Відродження, Б.Спіноза, Ф. Бекон, М. Монтень, Ш. Монтеск'є, Ж-Ж. Руссо, Д. Юм, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс і Ф. Енгельс, А. Шопенгауер, І.Бахофен, Е. Тейлор, Ф. Мак-Леннон, Дж. Леббок, Л. Морган, Ф. Ле-Пле, Е. Дюркгайм, Г. Спенсер, Ф. Ніцше, З. Фройд, К. Юнг, С. К'єркегор, К. Ясперс та інші видатні зарубіжні мислителі, які заторкували ті чи інші аспекти функціонування сім'ї.

Античні філософи виходили з того, що сімейні стосунки – це модель відносин політичних. Що характерно, філософи аналізували виключно одну форму сім'ї – ту, що існувала в безпосередньому оточенні мислителя. Погляди філософів на сімейні стосунки мали форму утопій. Ключовий вплив на ці ідеї мав Платон [1]. У проекті «ідеальної держави» він чітко розмежовує сім'ю і любов та вважає їх сумісними лише в частині статевого союзу з метою продовження роду, оскільки любов – це прояв внутрішньої свободи людини, а сім'я – це необхідність заради інтересів держави; в ідеальній державі від сімейних стосунків пропонувалося відмовитися. Патіархальна теорія сім'ї була пануючою і в Середні віки, і в епоху Просвітництва. Утопічні побудови епохи